

1973

Congres *Modernism in the Low Countries 1915-1930*, georganiseerd door Edgar Poleme en Francis Bulhof, University of Texas at Austin, 15-17 oktober; resulterend in Francis Bulhof (red.), *Nijhoff, Van Ostaijen, 'De Stijl'*.

Modernism in the Netherlands and Belgium in the first quarter of the 20th century. Six essays

Den Haag, Nijhoff, 1976

Sommige boeken worden decennialang door onderzoekers geciteerd of vermeld; hun belang blijkt uit het feit dat ze mee het historische referentiekader vormen dat zo eigen is aan het menswetenschappelijke onderzoek. Andere publicaties hebben daarentegen ogenschijnlijk hun moment gemist. Ze blijven vrijwel onopgemerkt, of hun relevantie blijkt pas lang na de oorspronkelijke verschijningsdatum.

De bundel *Nijhoff, Van Ostaijen, 'De Stijl'* verkeert onmiskenbaar in dat laatste geval. Het boek is niet helemaal onbekend, maar toch wordt het nauwelijks geciteerd, zelfs niet waar men dat toch zou verwachten. Fokkema en Ibsch (1984), Van den Akker (1985), Vaessens (1998), Buelens (2001), Van den Berg en Dorleijn (2002), Baetens, Houppermans, Langeveld en Liebrechts (2003) hebben het eveneens over modernisme, over Nijhoff en/of Van Ostaijen, maar de Engelstalige bundel uit 1976 speelt bij hen hooguit een marginale rol.

Dat hangt ongetwijfeld samen met het anderstalige karakter van de publicatie. Het boek, onder redactie van Francis Bulhof, bundelt – zoals de ondertitel het stelt – ‘Six essays’ over ‘Modernism in the Netherlands and Belgium in the first quarter of the 20th century’. De publicatie vloeide voort uit een symposium aan de universiteit van Texas in Austin in oktober 1973, dat gepaard ging met een tentoonstelling over ‘The non-objective world 1914-1955’. Dat de beeldende kunst fungeert als opstapje naar de literatuur, blijkt ook uit het boek; de ondertitel heeft het veelzeggend niet over ‘Literature’, maar over het algemenere ‘Modernism’. De twee bijdragen van Anglo-Amerikaanse academici (Krispyn en Welsch) bestuderen overigens de kunstenaars rond *De Stijl*. De ‘intramurale’ auteurs (de Gentenaar Antonin van Elsländer, de Brusselaar Paul Hadermann en de Utrechtse Guus Sötemann en Jan Brandt Corstius) belichten hoofdzakelijk de literatuur.

Bulhof schetst in zijn inleiding de problematiek van het internationale modernisme via een verwijzing naar de provocatieve vraag van Harry Levin: *What was Modernism?* Bulhof sluit aan bij Levins historische perspectief, maar tegelijk onderstreept hij vooral de twintigste-eeuwse articulatie: enerzijds een kritische visie op mens en maatschappij, met kunst als een soort van evasieve utopie, anderzijds het autonome kunstwerk met de klemtoon op de vorm. Meteen geeft hij aan het begrip ‘modernisme’ zowel een inhoudelijke als een formele invulling.

Ook Brandt Corstius en Van Elslander geven een breed overzicht. Van Elslander beschouwt *Van nu en straks* duidelijk als het model voor de moderne literatuur. Als gevolg daarvan gaat verrassend veel aandacht uit naar neoclassicistische dichters uit het interbellum. Zelfs Van Ostaijen wordt hoofdzakelijk in die ‘moderne’ traditie gesitueerd. Brandt Corstius belicht meer het verzet van de jonge auteurs in Nederland tegen het gangbare naturalisme en symbolisme. Toch gaat bij hem evenveel aandacht naar Verwey als naar Van Doesburg of het expressionisme. Ook hij beschouwt de literaire avant-garde hooguit als ‘a continuation of modernism’ (p. 11); *Forum* wordt zelfs expliciet niet-modernistisch genoemd.

Een soortgelijke argwaan tegenover het gebruik van het label ‘modernisme’ spreekt ook uit de meer specifieke bijdragen. Hadermann belicht weliswaar de verwantschap van Van Ostaijen met het Duitse *Der Sturm*, maar de term ‘modernisme’ valt daarbij niet. En Sötemann situeert Nijhoff in een brede Europese en literair-historische context, maar hij ziet in hem hooguit een vertegenwoordiger van een *non-spectacular modernism*, iemand voor wie tal van literair-historische etiketten kunnen gelden.

Dit summier overzicht doet allerm minst recht aan dit rijke boek. In die zin is het bedenkelijk dat Nijhoff, *Van Ostaijen*, ‘*De Stijl*’ nauwelijks is opgemerkt in het Nederlandse taalgebied. Die omissie hangt allereerst samen met het feit dat de studie in het Engels verscheen (weliswaar bij een Nederlandse uitgever), op een ogenblik dat het Nederlands nog de onmiskenbare forumtaal van de neerlandistiek uitmaakte. Daarbij komt dat de inzichten van de Nederlandstalige auteurs in feite uitvoeriger beschikbaar waren (of zouden worden) in het Nederlands. Hadermann brengt een aantal elementen samen uit zijn eerdere *Van Ostaijen*-boeken (maar vermeldt pas in de laatste voetnoot die antecedenten), en het synthetische beeld van Van Elslander is grotendeels een compilatie (hij verwijst bijvoorbeeld meermaals naar Hadermann). Sötemann van zijn kant zou zijn Nijhoff-visie de daaropvolgende jaren verder ontwikkelen via een aantal belangwekkende Nederlandse bijdragen.

Even cruciaal als die institutionele factoren lijkt mij echter de vaststelling dat de discussie rond het historische modernisme op dat ogenblik in de Lage Landen nauwelijks leefde. Dat blijkt ook uit de bijdragen, die enkel teruggrijpen naar de historische avant-garde: ‘modernisme’ is daarbij een quasisynoniem van ‘expressionisme’ of krijgt een zeer algemene invulling (‘moderne literatuur’ op zich). Pas enkele jaren later zou de modernismestudie in Angelsaksische zin, in eerste instantie in Utrecht, bij ons vaste grond onder de voeten krijgen. Op dat ogenblik wordt echter de bundel van Bulhof (strategisch?) verzwegen.

Toch is het boek vandaag belangrijker dan ooit. Het realiseert een vruchtbare samenwerking binnen en buiten het taalgebied, het introduceert een nieuw perspectief, beklemtoont terecht het internationale kader van de moderne literatuur en de nauwe band tussen literatuur en andere kunstvormen (verbanden die de overwegend nationaal gerichte literatuurgeschiedschrijving maar moeizaam on-

derkent). Daarbij komt dat de discussies die vandaag over modernisme, avantgarde en arrière-garde worden gevoerd hier al in de kiem aanwezig zijn. Een publicatie als deze is dus een unieke gelegenheid om Nijhoff, Van Ostaijen, 'De Stijl' opnieuw onder de aandacht te brengen, niet enkel als een historisch verschijnsel, maar als een prikkelende studie. In die zin worden deze summiere bladzijden ongetwijfeld vervolgd.

Dirk de Geest, Leuven

- Akker, W.J. van den, *Een dichter schreit niet. Aspecten van M. Nijhoffs versexterne poetica*. Amsterdam, 1985.
- Baetens, Jan, Sjeff Houppermans, Arthur Langeveld & Peter Liebrechts (red.), *Modernisme(n) in de Europese letterkunde 1910-1940*. Leuven, 2003.
- Berg, Hubert F. van den & Gillis J. Dorleijn (red.), *Avantgarde! Voorhoede? Vernieuwingsbewegingen in Noord en Zuid opnieuw beschouwd*. Nijmegen, 2002.
- Buelens, Geert, *Van Ostaijen tot heden: zijn invloed op de Vlaamse poëzie*. Nijmegen, 2001.
- Fokkema, D.W. & E. Ibsch, *Het modernisme in de Europese letterkunde*. Amsterdam, 1984.
- Vaessens, Thomas, Circus Dubio & Schroom. *Nijhoff, Van Ostaijen en de mentaliteit van het modernisme*. Amsterdam, 1998.